

Új generáció, régi hagyomány – mai lengyel művészet

Procedures for the Head – Polish Art Today

Kunsthalle, Pozsony
2015. február 27 – június 28.

A *Procedures for the Head – Polish Art Today* című kiállítás, amely a varsói Modern Művészeti Múzeum közreműködésével jött létre, csaknem ötven, különböző generációhoz tartozó lengyel művészt mutat be a tavaly megnyílt pozsonyi Kunsthalléban.¹ A mostani kiállítás annak a SEBASTIAN CICHOCKI és ŁUKASZ RONDUDA kurátorok által jegyzet tárlatnak a folytatása, mely 2014-ben élénk reakciókat váltott ki a varsói művészeti szcénában és vonzaskörzetében. Az *As You Can See – Polish Art Today* kiállítás² volt az egyik első átfogó seregszemle azóta, hogy a lengyel képzőművészet sikere és jelenléte globális szinten is evidenciává vált. A közel nyolcvan alkotót felvonultató konzervatív művészeti szalon kiállítási forma, a manapság bevett kuratori koncepció kőré épülő kísérletezés helyett, magukra a művekre irányította a figyelmet, az ország művészeti központjainak és perifériáinak is egyfajta leltárát nyújtva. A különböző tematikai súlypontok kőré csoportosított alkotások a műfaji sokszínűség mellett a generációs kapcsolatokat és a lokális változatosságot is kiválóan bemutatták. Helyet kapott a városi központokon kívül zajló, ún. „countryside art”, a különböző inspirációs források, mint a folklór, a régi mesterek vagy a neoavangárd hagyomány, de a különböző kontextusok is, mint a feminizmus, a globalizáció vagy az ún. „anyagi fordulat”. Egy ilyen átfogó szándékkal létrejött reprezentatív kiállítás számos veszélyt rejt, a kurátorok azonban szándékosan merészkedtek nehéz terepre, és vállalták a kiállítással kapcsolatos konfrontációt. Egyenesen a műteremből kikerült, még sehol be nem mutatott művek és kanonikus alkotások közül egyaránt válogattak, frissen végzett, feltörekvő művészeket helyeztek befutott lengyel világsztárok mellé. A kiállítás kísérletet tett a kánon föllazítására, valamint megpróbálta lebontani a lengyel művészet megszokott kategóriarendszerét, hogy új erővonalak mentén újrendezze azt.

A Pozsonyban megvalósult bemutató ennek a kísérletezési folyamatnak, a varsói „főpróbának” a következő állomása. A *Procedures for the Head* egy tartalmilag és formailag is letisztultabb, mindössze néhány kiválasztott témára fókuszáló, filmes logika mentén felépülő narratív kiállítás, fogalmazott Cichocki.³ A kortárs művészeti kiállítások befogadására nem igazán alkalmas egykori Művészetek

1 Kiállító művészek: Paweł Althamer & Paulina Antoniewicz & Jacek Taszakowski, Ewa Axelrad, Mirosław Bałka, Wojciech Bąkowski, Piotr Bosacki, Paweł Bownik, Olaf Brzeski, Rafał Bujnowski, Oskar Dawicki, Wojciech Doroszuk, Nicolas Grosppierre, Aneta Grzeszykowska, Jan Smaga, Łukasz Jastrubczak, Ewa Juszkiewicz, Magdalena Karpińska, Tomasz Kowalski, Agnieszka Kurant, Milena Korolczuk, Zbigniew Libera, Goshka Macuga, Marcin Maciejowski, Honorata Martin, Krzysztof Meżyk, Gizela Mickiewicz, Katarzyna Mirczak, Anna Molska, Mikołaj Moskal, Witek Orski, Sławomir Pawszak, Agnieszka Piksa, Agnieszka Polska, Katarzyna Przeważńska, Wojciech Puś, Karol Radziśzewski, Joanna Rajkowska, Bianka Rolando, Wilhelm Sasnal, Maciej Sieńczyk, Janek Simon, Slavs and Tatars, Łukasz Surowiec, Monika Szwed, Iza Tarasiewicz, Mariusz Tarkawian, Aleksandra Waliszewska, Jakub Woynarowski, Jakub Julian Ziółkowski, Anna Zaradny, Artur Żmijewski.

2 *As You Can See – Polish Art Today*. Museum of Modern Art; Varsó, 2014. február 14 – 2015. augusztus 31.

3 Részlet a kurátorral készített interjúból, Varsó, 2015. március 5.

Háza hosszú, folyószerű, egymásba nem átjárható termei nem adtak lehetőséget a művek párbeszédére, ezért a kurátor egy szekvenciában átélhető, különböző témaköröket egymás mellé rendező narratívát próbált létrehozni. A fő kiállítótérben az építészeti adottságokból fakadóan olyan nagyméretű művek kaptak helyet, mint GOSHA MACUGA Tadeusz Kantor *Levél* című happeningjére reflektáló, több mint tíz méter hosszú installációja, vagy a SLAVS & TATARS művészcsoporthatalmas kárpitja (*Mother Tongues and Father Throats*, 2012), valamint OLAF BRZESKI gigantikus méretű, törékeny összhatást keltő szobra (*For the Love of a Woman*, 2012).

Ami személyes, az egyben politikai is

A kiállítás címe a legendás lengyel neoavangárd páros, a KWIEKULIK (ZOFIA KULIK és PRZEMYSŁAW KWIEK) *Activity on the Head* című három részes performansza utal. A lublini Galeria Labiryntben 1978-ban megrendezett kétnapos fesztiválon megvalósult performansz során a művészpáros saját fejét használta eszközként a hétköznapi cselekvések politika általi meghatározottságának kifejezésére. A jól dokumentált jelenetek egyikében Zofia Kulik ül a földön, fejét egy mosdótáblából kidugva, melybe Kwiek vizet önt, hogy felsőtestét és lábait megmossa. Közben Kulik alig kap levegőt és szinte már csak az orrán át képes lélegezni, a férfi a következők ordítja: „Bármit mondhatsz, nyomorult!”⁴ Kwie Kulik performansza válasz volt a szólásszabadság megsértésére, és felhívta a figyelmet a totalitárius rendszer kontrolljára a privát szféra fölé. A magán és a nyilvános konfrontációja számos más alkotásuknak is kiindulópontja volt (többek között a *Foglalkozások Dobromierz-zsel* című sorozat, 1972–74), melyekkel rámutattak arra, ahogyan a megfigyelő és ellenőrző apparátus behálózta az élet minden területét. A kiállítás címűül választott akció a Lengyel Népköztársaság mindennapjairól és politikai klímájáról ad jellemző korrajzot.⁵

A *Procedures for the Head* kiállítás esetében ugyancsak a magánszféra adja a művek egy jelentős részének témáját, helyszínét, megvalósításának formáját és módját, de egy megváltozott társadalmi-politikai szituációban. MILENA KOROLCZUK a népszerű amerikai kenyérből, az előre szeletelt „wonder bread”-ből farag portrékat és készíti kompozíciókat. Fotósorozata (*Disney*, 2013; *Stone-*

4 Łukasz Ronduda, Georg Schöllhammer (szerk.): *KwieKulik: Zofia Kulik & Przemysław Kwiek*, Jrp Ringier, 2013, 294. o.

5 A hatvanas-hetvenes évek konceptuális művészetének átfogó feldolgozásához lásd: Luiza Nader: *Konceptualizm w PRL*, Foksal Gallery Foundation, University of Warsaw Press, 2009

ANETA GRZESZYKOWSKA, JAN SMAGA
Részlet a Private archives sorozatból, 2006–2011
fotó, 24×30 cm | A Raster Galéria és a művész tulajdona

henge, 2013) kenyérbélből faragott híres emberek, történelmi alakok, mitológiai hősök arcát örökíti meg, melyek reggeli elmélkedéseinek és gondolati kalandozásainak melléktermékei. A varsói Raster Galéria által képviselt JAN SMAGA és ANETA GRZESZYKOWSKA *Privát archívum* (2006–2011) című ciklusa a pár otthonának belső tereibe, intim szférájába enged betekintést, mely mindennapi életük és az alkotás helyszíne is egyszerre. Az archívum részét képezik a különböző nyilvános művészeti helyszíneken, mint a *Velencei Biennále* lengyel pavilonja előtt, a nagy múltú Foksal Galériában vagy Edward Krasinski műtermében készült kvázi-pornográf felvételek. A magánszféra és a nyilvánosság feszültségére vonatkozatható „ami személyes, egyben politikai” alapvetést – mely olyannyira jellemző a Kwie Kulik tevékenységére – számos művész viszi tovább, de már egy megváltozott politikai és társadalmi erőterben feszegetve a művész mint állampolgár, és a politikailag elkötelezett művészet lehetőségeit.

A hagyományos műalkotás politikálódásának kérdése jelenik meg KATARZYNA PRZEWAŃSKA munkájában, aki absztrakt festőként a lengyel parlament ülés-termének újralfestésére és korszerűsítésére vállalkozott. A Sejm átfestésével, a lengyel politikusok munkakörülményeinek javításával kíván közvetlen hatást gyakorolni a politikai döntéshozatalra. A *Map of Phantom Islands* (2013) a New Yorkban élő és alkotó AGNIESZKA KURANT által katalogizált fiktív szigetek gyűjteménye. Az *Atlantis*, *Hyperborea* vagy *Antilia* elnevezésű szigetek térképészek hibáiból jöttek létre, vagy olyan felfedezők szándékos kreálmányai, akik nem akartak csalódást okozni a felfedezések finanszírozóinak. A művész szerint ezeknek a „szellemfővárosoknak” a gazdasági értéke újra és újra szerepet játszott a történelemben, és sok esetben a politikai konfliktusokra is hatással volt.

A konceptuális festészet lengyel sztárja, RAFAŁ BUJNOWSKI egy, a varsói Modern Művészeti Múzeum gyűjteményében lévő sorozatával szerepel. Az *Eye Sockets* (2010) című festmények a gazdasági válság mementóiként magasodó befejezetlen bérházak rideg építészeti struktúráit ábrázolják hihetetlen kifejezőerővel. A földön álló hatalmas vásznak tökéletesen visszaadják a csupasz betonfalak szerkezetét, a monokróm fényes felületek valós ablaknyílások hatását keltik. A koromfekete felületek és az arról visszaverődő fény összhatása képezi ezeken a konceptuális műveknek az alapját.

A gazdasági világválság következményeinek lehetséges jeleneteit látjuk ZBIGNIEW LIBERA fotóin. A megrendezett fotók egyikén az emberek közös összefogással pénzüket égetik az utcán (*People Burning Money*, 2014), míg a másik felvételen egy férfi (a művész?) egy teraszon ülve az utolsó ítéletről olvas egy lengyel napilapban (*Economic Nuremberg*, 2014).

A lengyel művészetben hangsúlyos holokauszt-tematikát WILHELM SASNAL egy festménye és ŁUKASZ SUROWIEC installációja képviseli. A filmrendezőként is jegyzett Sasnal egy 1963-as lengyel holokauszt-dráma (*Naganiac* [The Manhunter]) jelenetéből meríti témáját, a film megrázó és embertelen képeit sötét, baljós festménybe ülteti át. A *Sterben und Sterben* (2013) a 7. *Berlin Biennáléra* készült *Berlin-Birkenau* projekt terméke. Artur Żmijewski meghívására Surowiec az Auschwitz-Birkenau-i koncentrációs táborból származó fiatal nyírfákat telepített át Berlinbe. Azonban nem minden fa tudott gyökeret verni az új helyszínen, egy a halott nyírfák közül vitrinbe helyezve látható Sasnal festménye mellett a kiállításon.

A lengyel katolikus egyház a kortárs képzőművészek gyakori célpontja. A katolicizmus kritikája ARTUR ŻMIJEWSKI *The Mass* (2012) című videójával van jelen. A nemzetközi kortárs művészeti szcéna egyik legprovokatívabb szereplője hazája legtöbbet játszott színdarabját, a római katolikus mise szertartását rekonstruálta a Varsói Drámai Színház színészeinek bevonásával.

Az AZORRO csoport tagjaként ismertté vált OSKAR DAWICKI *Tears of Joy* (2014) című háromperces videója a kiállítás egyik legmegindítóbb alkotása. Dawicki itt Paweł Mykietyn lengyel zeneszerzővel dolgozott együtt, és az alapvető emberi érzések kifejezésére fókuszált, a rá jellemző önreflexív módon. A lírai videó-önarckép a gravitáció törvényeire is rácsafol: a felfelé hulló könnyek, a művész tekintete és szuggesztív jelenléte által a nézőt a tehetetlenség és a pótolhatatlan veszteség érzése hatja át.

Dokumentarizmus és fikció a lengyel kortárs művészetben

A közelmúlt lengyel művészetének feldolgozása, a „könyv” hiányzó fejezeteinek megírása a nemzetközileg ismert és elismert lengyel művészettörténészek, kurátorok, kritikusok, valamint a mára professzionizálódott intézményrendszer (beleértve a kereskedelmi galériákat)⁶ vitathatatlan és közös érdeme. A művészek lappangó archívumainak nyilvánosságra kerülése (pl. KwieKulik), a gyűjteményekben tatóngó lyukak és a publikációs hiányosságok fokozatos betöltése a

ZBIGNIEW LIBERA
Economic Nuremberg #2, 2014. újság, 98×68 cm
A Raster Galéria és a művész tulajdona

neoavantgárd intézményesüléséhez és egy új kánon létrejöttéhez vezetett. Nem elhanyagolható a művészek új generációjának szerepe sem ebben a folyamatban, akik szintén segítették a mesterek kanonizálását, mint például a New Yorkban élő PIOTR UKLANSKI. A lengyel kortárs művészet „enfant terrible”-je társszerkesztője volt Łukasz Ronduda *Polish Art of the 70's* című kötetének, 2012-ben pedig *Polish Neo-avant-garde* címmel sorozatot hozott létre a könyvben tárgyalt nagy elődök (Grzegorz Kowalski, Natalia LL, Zofia Kulik, Ewa Partum vagy Zbigniew Warpechowski) műveit sajátítva ki.

A hatvanas-hetvenes éveket azért érdemes a lengyel művészet jelenének leírásakor elemezni, mert látható, hogy azok az alapvető vonások, amelyek a jelen irigylésre méltó eredményeit jelentik, több évtizedes alapokon nyugszanak.⁷ A lengyel művészek új nemzedéke már az ún. „archivális-fordulat” gyermeke, akik egy jól definiált, hagyományai tekintetében reflektált művészeti szintérre érkeznek. A nagy elődökkel kapcsolatban érzett korábbi nosztalgia és kritikátlan csodálat olykor provokatív irányba fordul, és gyakran az irónia hatja át az alkotásokat. A fantasy és a fikció irányába való eltolódás jelenik meg AGNIESZKA POLSKA és Jakub Woynarowski munkáiban. JAKUB WOYNAROWSKI képviselte Lengyelországot a 14. *Velencei Építészeti Biennálén Impossible Object* (2014) című projektjével, melynek inspirációs forrása a Piłsudski tábornok sírja fölémelt baldachin volt. Woynarowski a művészettörténethez összeesküvés-elméletként közelít, és egy baldachint idéző diagram segítségével próbálta meg felvázolni a modernizmus alternatív térképét. A lengyel identitás alapjait kutatva visszanyúlt egészen a 15-16. századig. A mozgóképpel dolgozó alkotók közül kiemelkedik Agnieszka Polska *Future Days* (2013) című filmjével, melyet egy rezidenciaprogram során forgatott Gotland szigetén. Polska munkája egy olyan képzeletbeli mennyországról szól, ahol azok a művészek bolyonganak, akik méltatlanul merültek feledésbe. A művészettörténeti tények és az azt övező mítoszok közötti határvonal elmosása az új generáció egyik legizgalmasabb sajátossága.⁸

Amint arról már szó esett, GOSHA MACUGA a lengyel színház- és képzőművészet máig legnagyobb hatású alkotójának, Tadeusz Kantornak híres *Levél* happeningjét (1967) rekonstruálta.⁹ Míg Kantor a Foksal Galériának címzett levelét hét postás kézbesítette, addig Macuga több mint tíz méter hosszú küldeményét a Zachęta Galériának szánta. A Londonban élő művészről levéltári kutatáson

⁷ Petrányi Zsolt: *A dolgok néha épp azok, amiknek látszanak (Néhány gondolat a lengyel művészet sikereiről)*, Tiszatáj, 66. évf. 4. sz., 2012

⁸ Agnieszka Polska *Eljövendő napok* című kiállítása a 2015. április 10 – május 10. között a Trafó Galériában (Budapest) látható.

⁹ Kantor happeningjéről bővebben lásd: Klara Kemp-Welch: *Antipolitics in Central European Art 1956–1989. Reticence as Dissidence under Post-Totalitarian Rule*, London: IB Tauris, 2013, p. 34–35.

⁶ A művészeti piacról kiszorult avantgárd mesterek (pl. GRZEGORZ KOWALSKI, WIKTOR GUTT) műveivel foglalkozik például a fiatal varsói Pola Magnetyczne galéria.

GOSHA MACUGA
The Letter, 2011, nyomtatás, 370×1132 cm
A varsói Modern Művészeti Múzeum gyűjteményéből

alapuló projektjeiben valós történelmi tényeket társít aktuális kérdésekhez és eseményekhez. A kontextust itt a Zachęta történetének botrányos eseményei adják, amikor is az intézmény számtalan agresszív levelet kapott, brutális, gyakran antiszemita támadások érték a múzeum dolgozóit és igazgatóját.¹⁰ A Turner-díjra jelölt művész ezzel a munkájával a társadalomban zajló változásoknak, a kortárs művészetben zajló küzdelmeknek és a művészi szabadságnak állít emléket. A festő TOMASZ KOWALSKI pszichedelikus storyboardjainak esztétikája és vizuális nyelve egy letűnt világot idéz, érdeklődésének középpontjában olyan, a kommunizmus idején aktív művészek állnak, akiknek neve mára szinte teljesen feledésbe merült. A pozsonyi Kunsthalle ablakaira készült helyspecifikus üveg-festményei az épület történetére reflektálnak.

Számos művész munkájában a hagyományos műfajok visszatérése és megújítása, a mindennapi tárgyhoz, dolgokhoz, az anyaghoz való megszállott kötődés figyelhető meg. MARCIN MACIEJOWSKI legújabb alkotásai érett és kifinomult festői tanulmányok formákról, színekről, emberekről és különböző élethelyzetekről. A *Composition for a Small Space* (2014) című festmények szereplői életük kulcsfontosságú döntései előtt álló fiatal művészek. Maciejowski saját kortársait ábrázoló kompozíciói a festészeti problémák mellett a generációját foglalkoztató egzisztenciális kérdésekbe, inspirációs forrásokba, a bohém és hipster lét mindennapjaiba is bepillantást enged. A helyspecifikus intervenció eszközeivel operáló EWA AXELRAD munkája egy karambol nyomait őrző védőkorlát, mely gyomorszáj magasságban három méter hosszan mered ki a falból. Axelrad objektjei az ütközés és a sebesség fizikai törvényeinek vannak kitéve, a szobrászat esztétikai és materiális határait feszegetve. A lengyel művészek alkalmazott műfajokban aratott sikereinek csak egy példáját említve kiemel-

kedő a grafikus MACIEJ SIENCZYK és a kortárs lengyel irodalom sztárja, DOROTA MASŁOWSKA együttműködése. Az író provokatív, a lengyel valóság mindennapi abszurditását megragadó regényei és drámái tökéletes összhangban állnak Sienczyk markáns vizuális nyelvezetével.

A kiállításon nem szereplő művészek képzeletbeli listáján találjuk többek között Konrad Smolenskit, Katarzyna Kozyrát, Monika Sosnowskát és Piotr Uklanskit, de hiányzik a Varsóban élő Csörgő Attila is, aki a 2014-es *As you can see – Polish Art Today* kiállításon például jelen volt. Összességében azonban elmondható, hogy a *Procedure for the Head* kiállítás részletes és pontos áttekintést ad arról, ami ma Lengyelország művészetét határain innen és túl meghatározza, és teszi ezt úgy, hogy a művészeti hagyomány és a társadalmi-politikai kontextus szálai is kirajzolódjanak a háttérben. Az avantgárd örökséggel szemben kialakított reflexív viszony, a művészettörténeti hagyományra való tudatos reflexió, a hagyományos vizuális eszközök megújítása és a progresszív üzenet közvetítése – ezek a kiállítás leghangsúlyosabb állításai.

SLAVS & TATARS
Mother Tongues and Father Throats, 2012
szőnyeg, 300×490 cm | A varsói Modern Művészeti Múzeum gyűjteményéből

¹⁰ Ez történt például Piotr Uklanski *The Nazis* című kiállítása kapcsán 2000-ben, melyen különböző háborús filmek német tisztjeit játszó színészek portréit mutatták be. A galériát átmenetileg be is zárták, miután egy lengyel színész karddal támadt a képekre.

AGNIESZKA POLSKA
Future Days, 2013

